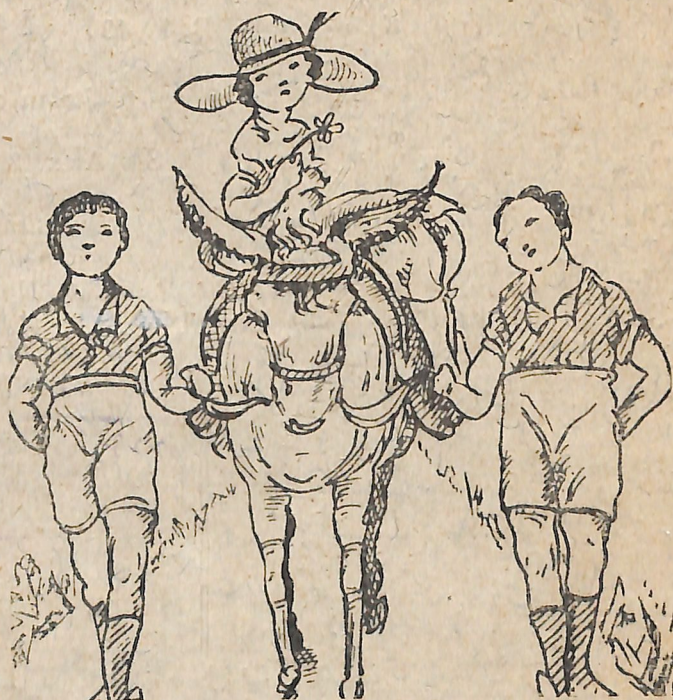
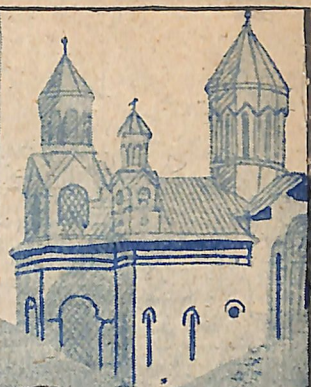

ՄԱՆԿԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԿՐԿԿՈՐԿ

845.

4-36

թիի 7

ԻՇՈՒ ՄԸ
ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

ԼԷՅ
10

«ՄԱՍԻՍ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

Պրն. Գր. Հալաճեան— 1 տարուան, Մուսուլի հայ վարժարանին
» Մեսցելի— » » Գէորգ Յովհաննէսեանի (Պուքրէշ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՏԱՎԱՃԱՌ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ԴԻՄԵԼ

ՊՈՒՔՐԷՇ՝ ա) «Մասիս»ի քարտուղարութեան՝ B-dul Maria, 8. Ժ. 5. 8-ը
բ) «Արազ»ի եւ «Հայ Մամուլ»ի խմբագրութեանց
գ) Պ. Յ. Ճգնաւորեանի B. P. 489

ԴՈՆՍԹՈՆՅԱՆ՝ Պ. Արսէն Տէրիմէնճեանի Str. Ştefan cel Mare, No. 60

ՊԱՋԱՐՃԸԴ՝ Պ. Նազարէթ Դազազեանի Str. Alex. Ion Cuza, No. 38

ՍԻԼԻՍՏՐԱՆ՝ Պ. Խաչատուր Եգանեանի Str. Gen. Istrate, No. 8

ՓԼՈՒՇՏ՝ Պ. Նշան Մականեանի Str. Pantofari, No. 6

ԿԱԼԱՑ՝ Պ. Ա. Միսաքեանի Str. Sf. Spiridon No. 28

„MASIS“

SOCIETATE ANONIMA DE EDITURA

CAPITAL SOCIAL LEI 500.000

SEDIUL — BUCUREŞTI — B-dul MARIA No. 8 Etaj II

«ՄԱՍԻՍ» Ռ-ՀԱՅ ՀՐԱՏ. ԱՆԱՆ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԹԻՒ 7

845

U-36

Կուսմունքի ՍԵԿՐԵՏԱՐ

ԻՇՈՒ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Թարգ. Օր. Ա. Սիրուհեան

ԷՏՄՈՆԹ ՏՄՄԻՉԻՍ

ՓՈՔՐԻԿ ԼՐՏԵՍԸ

ՊՈՒՔՐԷՇ

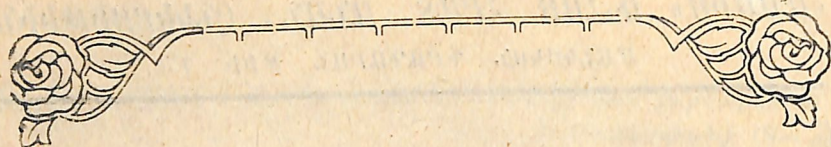
Տպարան «Ասորիա» Ե. Սարգսեանի

Բիֆսոն Լուֆան 14

1935

12664
6486

ԻՇՈՒ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Սիրելի՛ Տէրս ,

Ինձ հետ թէեւ լաւ կը վարուէիր , բայց արհամարհանքով կը խօսէիր ընդհանրապէս էջերու մասին :

Մեր ցեղը մարդոց աւելի լաւ ճանչցնելու համար , այս յիշատակարանը կը գրեմ և կը նուիրեմ՝ քեզի :

Պիտի համոզուիս թէ մարդիկ որքան անիրաւ վերաբերուած են էջերուս հանդէպ . պիտի տեսնես թէ մենք ալ խելացի ենք և ունինք բարձր յատկութիւններ . պիտի տեսնես թէ երիտասարդական չարաճճիութիւններուս համար պատժուելէ վերջ , զգաստացած ու խելօքցած ըլլալով՝ կրկին շահած եմ տէրերուս համակրութիւնը և ընկերներուս բարեացակամութիւնը :

Վերջապէս , այս գիրքը կարդալով , դուն և բոլոր մարդերը պիտի փոխէք ձեր վերաբերումը էջերու հանդէպ և ասկից վերջ ձեր նմանները նախատելու համար փոխանակ անոնց ըսելու «իշու պէս անխելք , իշու պէս տգէտ եւն» , երբ ոեւէ մէկը գովելու գէտ , պիտի ըսէք , «իշու պէս հանճարեղ , իշու պէս գիտնական , իշու պէս հնազանդ» :

Զը՛ւռ ,հի հա՛ն . . . սիրելի տէրս , կը մաղթեմ որ քու իշուդ կեանքի առաջին տարիներուն չի նմանին կեանքիդ օրերը :

Հաւատարիմ ծառայ

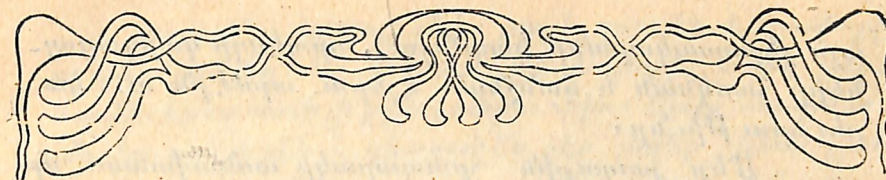
Գիտնական էշ

ԳԱԴԻՇՕՆ

(5677-58)

25499-60

ԻՇՈՒ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ

Հ Ո Ւ Կ Ա Ն

Թէեւ չեմ յիշեր պատկերութիւնս , բայց կը կարծեմ թէ աշխարհի վրայ գտնուած բոլոր էջերու մանկութենէն աւելի բաղդաւոր չէ եղած : Խելքս հասած օրէն ճանչցայ այն ճշմարտութիւնը , թէ էջերը գեղեցիկ և հաճելի անասուններ են , միեւնոյն ատեն խելացի . և եթէ այդ բարեմասնութիւններուն վրայ աւելցուի այն գեղեցիկ առաւելութիւնն ալ , որ ես ունիմ իբրեւ փորձառութիւն , իբրեւ ծերացած էշ , այն ատեն կը կարծեմ թէ մարդիկ պարտաւորուած պիտի ըլլային յարգանքով վերաբերուիլ էջերուն հետ , փոխանակ ծեծելու և նախատելու շարունակ :

Մարդէն աւելի խելացի ըլլալուս ապացոյցը տուած եմ շատ անգամ՝ խաբելով տէրս : Տեսէ՛ք , թէ ի՛նչ խաղեր խաղցած եմ տիրոջս գլխուն՝ երիտասարդութեանս :

Վստահ ըլլալով թէ մարդիկ գաղափար չունին բնաւ էջերու հասկացողութեան մասին , ձեռնարկեցի

այս յիշատակարանը կաղմելու, որպէսզի կարգացողները հասկնան և ճանչնան էշերու արժէքն ու կարեւորութիւնը:

Մեր քաղաքին հրապարակը տօնավաճառ մը կը բացուի ամէն երեքշաբթի: Ամէն մարդ կը տանի իր ապրանքը ծախելու համար: Բանջարեղէններու դէղերուն, կարագի, հաւկիթի, պանիրի, և ամէն տեսակ ուտելիքներու և հաղարումէկ ծախուելիք առարկաներու առատութեան առջեւ մարդիկ կեցած գովքը կ'ընեն իրենց ապրանքներուն: Գնողներու բաղմութենէն կը գոցուին ճամբաները և կը խլանան ականջներդ տիրող և մինչեւ իրիկուն տեւող աղմուկէն:

Այս երեքշաբթի օրերը տանջանքի և անիծումած օր մըն է էշերու համար, և այդ երեքշաբթի օրերուն շարշարանքը կրած եմ մինչեւ այն օրը, երբ քու մեծ մայրիկիդ ձեռքը անցայ՝ անոր ծառայելու համար:

Ես տակաւին ձերը չեղած, կը պատկանէի խոտապահանջ ագարակի տիրուհիի մը, որ իր ագարակին բոլոր բերքերն ու արտադրութիւնները հաւկիթ, պանիր, հաւ, կարագ, ընկոյզ, կովերէն կ'իթած կաթը, քաղուած ու հաւաքուած բանջարեղէնները, պտուղով լեցուն սակառներու հետ բոլորը միասին կը բեռնէր վրաս և կը քշէր քաղաք:

Ծանր բեռան տակ կ'ընէր, հազիւ կրնայի քայլերս նետել՝ անխիղճ տիրուհիս ինքն ալ կ'ենէր վրաս և տեղաւորուելով պտուղի կողովներուն մէջտեղ կ'սկսէր հարուածներ տալ գլխուս և կողերուս, որպէսզի արագացնեմ քայլերս և աւելի շուտ հասնեմ գինքը տօնավաճառին: Ի հարկէ չափազանց յոգնելէս և նեղուելէս՝ կ'սկսէի բարկանալ երբ հարուածները աւելի ուժգին իջնէին գլխուս:

Բայց ի՞նչ կրնայի ընել բացի դուլէն և իշավարի ցոյցեր ընելէն: Կը ջանայի թէ ձայնովս և թէ շարժումներով հաճելի ըլլալ տիրուհիս: Բայց անօգուտ, ան իր ընելիքէն և գիտցածէն չէր շեղեր բնաւ, և օր մը օրանց չեղաւ որ ան, իբրեւ մարդ, իմ դրութեանս մէջ մտնելով հասկնար զիս:

Ամէն ատեն, երբ պէտքը կ'ունենար զիս քակելու ախոռիս մսուրին առջեւէն, կ'սկսէր իր սաղմոսը կարգալ գլխուս «Դէհ, ծոյլ էշ, դուլէն խլացուցիր ականջնիս, դատարկապորտ, յամա՛ն ու յիմա՛ր անասուն են»:

Ժիւլին կը պատուիրէր որ պախուցէս բռնած սպասցնէ զիս դուռին առջեւ, որպէսզի անհամար բեռներ լիքներ բերելով, զիզէ քովս, շալակս հանելու համար գանոնք: Յետոյ իր թոռանը Մարիէթին աթոռ մը բերել կուտար տունէն՝ որպէսզի իր աղջիկը Ժիւլ աթոռին վրայ բարձրանալով իր լայնանիստ մարմինը տեղաւորէ վրաս: Աշխարհ մը բեռ և Մարիէթային մայրը վրաս հանելէն վերջ, բարի ճանապարհ մաղթելով կը պատուիրէր աղջկան որ շուտ քալեցնէ զիս և ամուր զարնէ մտրակի հարուածներով:

Եւ անա շահի, շո՛ւփ, «Այս կերպով շոյելու է քեզ որ քալես, շանաստա՛կ էշ» ըսելով գլխուս և հանդիպած տեղերուս վրայ կը տեղային գաւազանի հարուածները: Ինքը Ժիւլ հանգիստ էր վրաս, զիս ծեծելու յոգնութիւնը միայն ունէր, իսկ ես...

Լեզուս խածած կը վազէի քարասմբակ, և երբ հակառակ բեռիս ծանրութեան ու ցաւատանջ ճիգերով վազելուս՝ կրկին կը ծեծէր ու կը ծեծէր զիս, փորձեցի տիրուհիս վար ձգել վրայէս: Բայց, բեռանս շատութենէն հազիւ կրցայ ոստում մը ընել և աջ ու ձախ թոթուրուիլ, ու տեսայ որ վար գլորեցաւ խո-

շորածաւալ տիրուհիս և բեռս ու հողիս թեթեւցանք թիշ մը :

Բայց հազիւ այդ թեթեւութիւնը զգացած էի՝ երբ տիրուհիս ինքզինքը գետնէն վերցնելով փայտ մը առած վրաս կը վազէր—«Անպիտան էշ, իմա՛ր աւարած, կեցիր որ օրհնուած փայտով կրթեմ՝ քեզ» պոռալով, բարկութենէն կարմրած և աչուսները սեղմած :

Իրաւ ալ այնպէս մը ծեծեց, որ հազիւ կրցայ քալել մինչեւ տօնավաճառ : Հասանք վերջապէս : Բոլոր բեռները հեռագհետէ վրայէս վար առնելով շարեց գետինը և զիս ալ կռնողի մը կապելով գնաց նախաճաշ ընել, առանց խորհելու թիշ մը ջուր, բուռ մը խոտ կամ ափ մը զարի տալ ինձ :

Չափազանց անօթութենէն կը մարէի, և այնքան յոգնած էի որ կը չորնար բերանս : Տիրոջս բացակայութենէն օգտուելով գլուխս խոթեցի կողմներէն մէկուն մէջ և լաւ մը կերայ անոր մէջի բանջարեղէնները : Ահ, որքա՛ն համով էին կաղամբն ու աղցանը :

Կեանքիս մէջ այդքան կուշտ ու կուռ և համով կեր կերած ըլլալ չեմ յիշեր բնաւ, բայց հազիւ աւարտած էի վերջին կաղամբը՝ երբ վրայ հասաւ տիրուհիս : Կողովը պարպուած տեսնելով, սոսկալի գոռում մը թնդացուց, մինչդեռ ես իրեն կը նայէի՝ գոհ և անտարբեր :

Հոս պիտի չկրկնեմ վրաս տեղացած հայհոյանքները... այլանդակ դէմք մը առած այն տեսակ գէշ ու ամօթ խօսքեր կը հանէր բերնէն որ ես անգամ էշ ըլլալով կը կարմրէի զանոնք լսած ատենս :

Այս բոլոր նախատական աղաղակներուն իբրեւ պատասխան լեզուովս բերանս սրբելով կռնակս դարձուցի կամաց մը. այն ատեն փայտ մը

քաշելով՝ այնպէս սաստիկ հարուածներ տուաւ ինձի որ այլեւս չկրնայով հանդուրժել, երկու երեք կից զարկի իրեն և տեսայ որ քիթը արիւններ, աչուսն կտորեր, ձեռքերը արիւններ եմ, կից մըն ալ փորին և փուցի անխիղճը :

Յանկարծ քսան հողի վրաս վազեցին և հայհոյանքի մրցումներով սկսան ծեծել ու ծեծել զիս :

Չեմ գիտեր թէ ո՛ւր տարին տիրուհիս, միայն թէ ցիցի մը կապեցին զիս, բերած բանջարեղէններու քով, ուր մնացի երկար ատեն, բայց տեսնելով որ մտածող չի կայ իմ մասիս՝ երկրորդ կողովին մէջիներն ալ կերայ լաւ մը և ստամոքսս գոհացնելէ ու տրամադրութիւններս կանոնաւորելէ յետոյ չուանս կտրեցի աչուսներովս և ուղղուեցայ դէպի ագարակ : Ճամբան ինձ հանդիպող մարդիկ կը զարմանային սանձարձակ մինակութիւնս տեսնելով :

«Սա՛ չուանը կտրած իշուկին նայեցէք, փախած է անպատճառ» : Եւ այսպէս զիմացս երնողը կամ ծաղրանք մը կամ բանբասանք մը և կամ հայհոյանք մը կը նետէր վրաս :

Այր ու կին մը, իրենց աղուն ձեռքէն բռնած, կ'երթային իմ ճամբուս ուղղութիւնով :

— Լաւ հանդիպեցաւ այս իշուկը, բռնէ՛ որ տղաս վրան դնեմ, ըսաւ կինը ուրախացած :

— Դո՛ւն ալ կրնաս հեծնել, պատասխանեց ամուսինը դէպի ինձ ուղղուելով : Ես ալ իմ հնազանդ ըլլալս ապացուցանելու համար կամաց մը մօտեցայ գիւացիներուն :

— «Այս ի՞նչ լաւ հանդիպեցաւ, և թէ խելօք էշ մը կ'երեւի» ըսելով մարդը մէկիկ մէկիկ վրաս հանեց իր տղան ու կինը : Իրենց խօսքերը լսելով խնդալս եկաւ :

Երբ լաւ վարուիս էշու մը հետ, բնաւ չարու-

թիւն ընէր ան: Մենք բարկացոտ, անհնազանդ և յամառ կ'ըլլանք այն ատեն միայն երբ պէտք ըլլայ վրէժ լուծել մեր վրայ հեծած հայհոյող և ծեծող մարդէն, մենք աշխարհի վրայ գտնուած ամէն կենդանիներէն աւելի հնազանդ, խոհեմ և համբերատար ենք՝ երբ ընդունուած եղանակով վարուին մեզի հետ և խնամեն մեզ:

Վրաս հեծած կիւնն ու մանուկը բնակարանը տարի. երկու տարեկան փոքրիկը չէր կշտանար զիս գգուելէ, որովհետեւ սիրուն և հիանալի կը գտնէր զիս, նոյնիսկ փափաքեցաւ միշտ իր քովը պահել զիս, բայց ես չուզեցի կենալ հոն՝ մտածելով որ պատուաւոր բան մը ըրած պիտի չըլլամ հեռանալով տէրերէս, արոնք դրամով գնած էին զիս, մանաւանդ որ սիրտս ալ իջած էր բաւական՝ անոնց համեղ բանջարեղէնները ուտելով և տիրուհիս քիթն ու ակունքն կոտրելով վրէժս լուծած ըլլալու համար:

Եւ այսպէս, տեսնելով որ մայրը՝ զաւակին հաճոյք պատճառելու համար կ'ուզէ զիս կուպել և իրենց քով պահել, անմիջապէս մէկ կողմ ցատկելով փախայ դէպի տուն: Ամէնէն առաջ, տիրոջ աղջիկը, Մարիէթը եղաւ զիս տեսնողը:

— Այ, Գաղիշօնը նայեցէք, Գաղիշօնը, ի՞նչ ալ կանուխ եկաւ, եկո՛ւր համետը վար առ, ժիւլ:

— Անպիտան էջ, ըսաւ ժիւլ բարկացած, ամէն ատեն իրմով կ'զբաղեցնէ մեզ: Աստուած վկայ, փախեր է այս կենդանին: Ստորին անասուն, աւելցուց յետոյ, եթէ հաստատուի որ փախեր ես, փայտի հարիւր հարուած պիտի ուտես:

Հազիւ սանձս ու համետս հանած էր ժիւլ, երբ փախչելու նպատակով նետուեցայ խոտերուն մէջ, այս ընդոտ շարժումիս ատեն ազարակէն աղմուկ մըն է փրցուցին, ցանկապատին մօտենալով տեսայ որ

տուն կը բերեն տիրուհիս փրաւոր և անկար, վախը մտաւ ներսս վերահաս ծեծերուն համար, որոնց պիտի ենթարկուէի անխուսափելի կերպով:

Շատ որոշ ձեւով արդէն իմացայ ժիւլին ձայնը որ կ'ըսէր. — «Հայրիկ, սա մեծ գաւազանիդ տեղը ըսէ՛, տանիմ' ծառին կապեմ' այս խայտառակ էջը և այնպէս մը ծեծեմ որ խելքը գլուխը դայ, պիտի ծեծեմ մինչեւ որ գետին փռուի:

— Պէտք եղածին պէս տիէ, միայն նայէ որ չսատկի, և վրայ չերթայ անոր համար տուած դրամնիս, արդէն պիտի ծախեմ՝ յառաջիկայ տօնավաճառին, ըսաւ հայրը:

Տեսնելով որ ժիւլ ախոռ կը վազէ գաւազանը փնտռելու, սկսայ դողալ կեցած տեղս. վարանելու ատեն չէր. առանց խղճահարելու ինձ համար տրուած դրամի մասին, ուժերս հաւաքելով գերբնական ուժով մը ցատկելով ցանկապատի անդիւր կողմը, նետուեցայ դիմացի դաշտը:

Կարծելով թէ ժիւլը և մայրը կը հետապնդեն զիս, դաշտին մէջէն վազեցի երկար ատեն և երբ ուժերս սպառեցան, կանգ առի քննելու համար դրութիւնս: Յետոյ բլուրի մը վրայ ելլելով դիտեցի թէ արդեօք կը փնտռեն զիս, ետեւէս վազողներ կա՞ն, բայց տեսնելով որ մէկը չկայ, շունչ քաշեցի հանգիստ և ուրախացայ այս գէշ տէրերէս ազատած ըլլալու համար:

Ստիպուած էի հիմակ ալ մտածել ապագայիս մասին. եթէ այս քաղաքին մէջ կենայի, օր մը չէ օր մը ո՛րեւէ մէկը զիս ճանչնալով պիտի վերադարձնէր տիրոջ, ի՞նչ ընէի, ո՛ւր երթայի:

Չորս կողմս նայելով ինքզինքս մինակ և զրժբազդ կը գտնէի և այդ գէշ վիճակիս վրայ արցունք պիտի թափէի երբ նկատեցի թէ կը գտնուիմ գեղեցիկ

անտառի մը եզերքը . Սէնդ Էվրուլտի անտառը , «Օ'ի ,
ի'նչ լաւ է , բացազանչեցի , թէ ջուր կայ և թէ թարմ
խոտ , կը կենամ հոս քանի մը օր , յետոյ կ'երթամ այն
տեսակ տեղ մը որ շատ հեռու ըլլայ տիրոջս ագա-
րակէն» :

Անտառը մտնելով սկսայ ճարակել թարմ խոտը
և լաւ մը փորս կշտացնելէ վերջ գացի ջուրս ալ խմել
ազբիւրի վճիտ կայակներէն : Մութը կոխելուն պէս ,
ծառի մը կոճղին քով կանաչ խոտերուն վրայ պտու-
կելով անուշ անուշ քնացայ մինչեւ արշալոյս :

ՀԱՆՔԱՆԻՔ

Յաջորդ առտուն , լաւ մը ուտել խմելէ վերջ
սկսայ մտածել երջանկութեան մասին :

— «Վերջապէս ազատեցայ , կը մտածէի , ալ երբեք
զիս պիտի չկրնան գտնել , մէկ երկու օր եւս ինք-
զինքս գտնելով կ'երթամ աւելի հեռուները» :

Հազիւ տուած էի այս որոշումս , երբ հեռունե-
րէն իմացայ շան մը հաջիւնները , հետզհետէ երկու ,
երեք , և շատցան շուներու ձայները :

Վախցած և վրդովուած , յառաջացայ զէպի այն
առուակը որ նշմարած էի առտուն : Հազիւ մտած էի
առուն , երբ իմացայ ժիւլին խօսիլը շուներուն հետ :
«Ձեզ տեսնեմ , շուներ , գտնէք անպատճառ սա թշուա-
ռականը , և ոտքերը խածատել , պատուտելով ինծի
բերէք շուտով , որպէսզի կրթեմ գայն սա օրհնուած
գաւազանովս» :

Վախէս սկսայ աւելի արագ մտածել փրկու-
թեանս մասին , խորհեցայ յանկարծ որ եթէ ջուրին
մէջ մտնեմ շուները չեն կրնար առնել հոտս , որով
կ'ազատիմ անոնց հետապնդումէն , մտածելս ու ջուրը

մտնելս մէկ եղաւ , ջուր մը որ երկու կողմերէն խիտ
մացառներով եզերուած ըլլալու առաւելութիւնը
ունէր :

Գէշ չէր ըրած գիւտս , որովհետեւ ջուրը մտնե-
լէս յետոյ հետզհետէ հեռացան շուներուն հաջիւններն
ու ժիւլին ձայնը և քիչ վերջ ոչ ձայն մնաց ոչ շար-
ժում :

Յոգնած և դողահար , վայրկեան մը զբաղեցայ
թուփերուն տերեւները ուտելով , ցուրտէն ոտքերս
կ'սկսէին փայտանալ , բայց տակաւին չէի համարձակէր
ջուրէն դուրս ելնել , շներէն գտնուելու վախը փորս
էր միշտ :

Բաւական հանգստանալէս և ապահովուելէս
յետոյ , կամաց կամաց ելայ ջուրին մէջէն , մտայ ան-
տառը և աւելի յառաջանալով անտառէն դուրս՝ գտայ
մարգագետին մը , ուր յիսունէ աւելի եզներ կ'արածէին
արեւուն տակ . հոն խոտին մէկ անկիւնը պառկեցայ և
բաւական հանգստանալէս վերջ ես ալ ելնելով սկսայ
ճարակել համեղ ու թարմ խոտը :

Իրիկուան վրայ , երկու մարդմտան մարգագե-
տինը և սկսան խօսիլ իրարու հետ : — «Այս գիշեր եզ-
ները ներս առնելու է , կ'ըսէր մեծը , — անտառին
մէջ գայլեր կան եղեր , Լէկլ գիւղացիներէն լսեցի թէ
չէ ազարակին էշը գայլերը տարած և յոշոտած են
անտառին մէջ» :

— «Ականջ մի՛ կախեր այդ տեսակ յիմար խօս-
քերուն , այդ ազարակին մարդերուն անխղճութիւնը
ծանօթ է ինծի , ո՞վ գիտէ որքան անգթօրէն ծեծեցին
իրենց էշը և այն խեղճ կենդանին ալ ձգեց փախաւ ,
հիմակ ալ ելեր գայլը փարատեր է կ'ըսեն :

— «Դուն գիտես , ետքը պատասխանատու չեմ ,
իմ կարծիքով , կենդանիները ներս առնելը ամէնէն
ապահովն է , ասով բան մը չենք կորսնցներ» ըսելով

հեռացաւ մեծը գործը՝ յանձնելով միւսին կամքին և պատասխանատուութեան :

Այս խօսքերը լսելով պառկած սնկիւնէս չէի շարժեր բնաւ . բարեբաղդաբար խոտերը շատ բարձր ըլլալով թաղած էին զիս իրենց մէջ , իսկ եզները ինձ մէջ շատ հեռու ըլլալով անգիւղի կողմէն առաջնորդուեցան դէպի ագարակ , որով ես մնացի աննշմար ու հանգիստ :

Գայլերէն վախ չունէի ի հարկէ , որովհետեւ ես էի այն էջը որու մասին կ'ըսէին թէ կերեր են գայլերը , մանաւանդ որ անտառին մէջը եղած ատենս գայլերուն պոչն անգամ չտեսայ՝ փառք Աստուծոյ , որով՝ փառաւոր մը քնացայ խոտերուն մէջ :

Առտուան նախաճաշս լմնցնելու վրայ էի արդէն , երբ երկու շուներու առաջնորդութեամբ մարգագետին կը մտնէին եզները :

Մինչդեռ ես հանդարտ կերպով կը դիտէի զիրենք , շուներէն մին զիս նշմարելով՝ սկսաւ վրաս վազել սպաննական կերպով , անոր հաջոցէն միւս ընկերն ալ հետեւեցաւ իրեն : Մտածեցի , ինչ ընեմ ազատելու համար այդ անպիտաններէն :

Բոլոր ուժովս մարգագետնի ցցապանէջին վրայէն ցատկելով մօտեցայ առուակին և տակաւին կ'ուզէի անկէց ալ անդին նետուիլ , երբ լսեցի մարդուն ձայնը որ շուներուն կը կանչէր : Հանգըստացած , կամաց մը ճամբաս շարունակելով , մտայ անտառ մը որուն անունը անձանօթ էր ինձ : Հէազարակէն տասը մղոնի չափ հեռու պէտք էր եղած ըլլայի , որով այդ կողմի մարդոց անձանօթ ըլլալով , կրնայի շարունակել ճամբաս ազատ և անվախ :

ԷՇԵՐՈՒՆ ԱՐՇԱԽԱՆՔԸ

Ամբողջ ամիս մը այս անտառին մէջ հանգիստ

ապրելէս յետոյ , տեսայ որ խոտերը կը չորնան , տերեւները կը թափին և ջրերը կը սառին հեռոջեմէ . ուտելիքի և խմելիքի պակասէն ստիպուեցայ հեռանալ անտառէն :

Մօտակայ քաղաք մը հասնելով տեսայ որ այնտեղի էջերը գեղեցիկ կերպով զարգարուած՝ տեղ մը կ'երթան հանդիսաւոր ձևով . օտարական ըլլալով չէի գիտեր թէ ինչո՞ւ համար տօնի կերպարանք է առած քաղաքը :

Եռուզեռին պատճառը հասկնալու համար մօտեցած էի էջերու խումբին , երբ երիտասարդ մը , մատովը զիս ցուցունելով , լսաւ ընկերներուն :

— « Սա իշուն նայեցէք , տղաք , սատկած և անխրնամ վիճակով՝ կարաւանին խառնուեր է , այս ողորմելին ո՞վ , վագքի մտնողը ո՞վ . . . » Եւ բոլորը սկսան ծաղրել զիս և խնդալ վրաս : Մէկը՝ սանառ չտեսած մագերուս մասին հեգնանք մը նետելով , միւսը նիհարութեանս մասին բանաստեղծութիւն շինելով կը զուարճանային ճամբուն մէջ :

Բայց ես հասկցայ սակայն որ արշաւի համար է եղեր այս հաւաքոյթը , որով ես ալ պատրաստուեցայ մասնակցելու վագքին : Վստահ էի թէ պիտի շահիմ մրցանակը , որովհետեւ անտառը եղած միջոցիս , տաքնալու համար վագելու փորձերս մարզանք էին եղած ինձ համար , ուստի առանց վարանելու գացի կեցայ միւս էջերուն ետեւը և վեհ կերպարանք մը առնելով սկսայ զուալ ձայնիս բովանդակ ուժգնութիւնով :

Վագքին մէջ առաջին ելլողը ժամացոյց մը պիտի շահէր . կը մտածէի որ այդ շահելիք ժամացոյցս նուէր մը պիտի ըլլար այն բարի կնոջ որ Մայր-Թրունչէ կը կոչուէր և որ լաւ վերաբերում ունեցած էր իմ մասին իր խօսակցութիւններու միջոցին :

Բոլոր երիտասարդները կը ծիծաղէին միշտ՝

վրաս նայելով, մէկը շէր ուղէր տէր կենայ ինծի, զիս պաշտպանող բարի կին մը միայն տէրութիւն ուղեց ընել ինձ, — «Եթէ տէր չունի, թող տիրունի մը ունենայ», ըսելով:

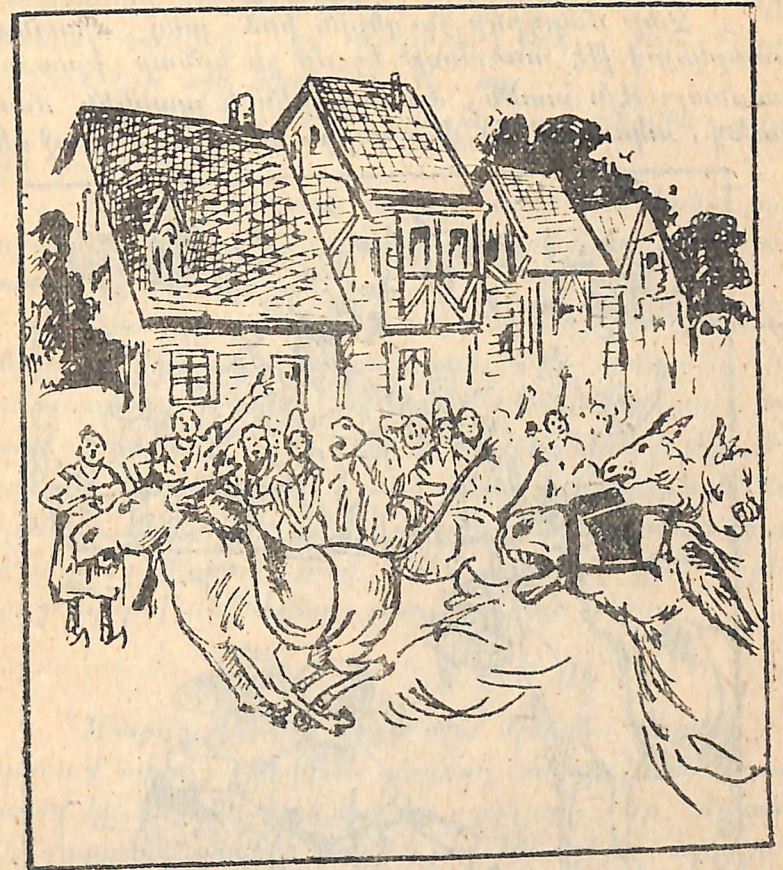
— «Արդէն կը ճանչնամ զայն, Գաղիշօնն է, կ'երեւի թէ իր տէրերէն բաժնուելէն յետոյ ամբողջ ձմեռը անցուցեր է անտառին մէջ, որով, ես կը հովանաւորեմ զայն այս օրուրնէ սկսեալ, և կը վազցնեմ իմ հաշուոյ»: Ինծի մօտեցաւ ագնիւ կինը և զիս շոյելէ յետոյ թաշկինակին ծայրէն յիսուն սանդիւմ հանելով ձգեց քաղաքապետին պարկին մէջ՝ հաստատելու համար վազելու իրաւունքս:

Ի նշան երախտագիտութեան, Մայր-Թրունշէի մօտենալով, սկսայ դարձդարձիկ խաղերով ոստումներ ընել այն տեսակ համարձակ և գիւրաթեք ձեւերով որ բոլոր տեսնող երիտասարդները վախցան որ կրնամ շահիլ մրցանակը: Նոյնիսկ խորհրդակցեցան, հեռացրներու համար զիս արշաւի վայրէն. և քիչ մը վարսակ առած ինծի մօտեցնելով հրամցուցին՝ հետզհետէ ետ ետ երթալու և այդ վարսակին հրապոյրով զիս հեռուները տանելու նպատակով:

Սակայն իզո՞ւր, ես ամէն բան հասկըցած ըլլալով աւելի մօտեցայ Մայր-Թրունշէյին և արհամարհեցի ինձ հրամցուած վարսակը՝ հակառակ իմ ուտելու բուռն փափաքիս: Երբ այդ կերպով չյաշողեցան, սկսան քաշել ականջներէս՝ բռնի տանելու համար զիս, ես ալ իմ փառաւոր ձայնս ձգելով հանգիսաւոր կերպով մը զուացի բարձրաձայն:

Վազքի ժամը հասնելուն, իմ կարգիս սպասեցի պատուաւոր կերպով: Ամէնէն վերջն էր իմ տեղս, բայց միւս էշերը հազիւ հարիւր քայլ էին առած, երբ ես ամէնէն առաջ անցայ, շարունակելով վազքս միշտ աճող արագութիւնով, միայն երբեմն ետիս կը դառ-

նայի, ետ մնացած ընկերներու խռոված կերպարանքը դիտելու համար, որչափ կը զուարճանայի տես-

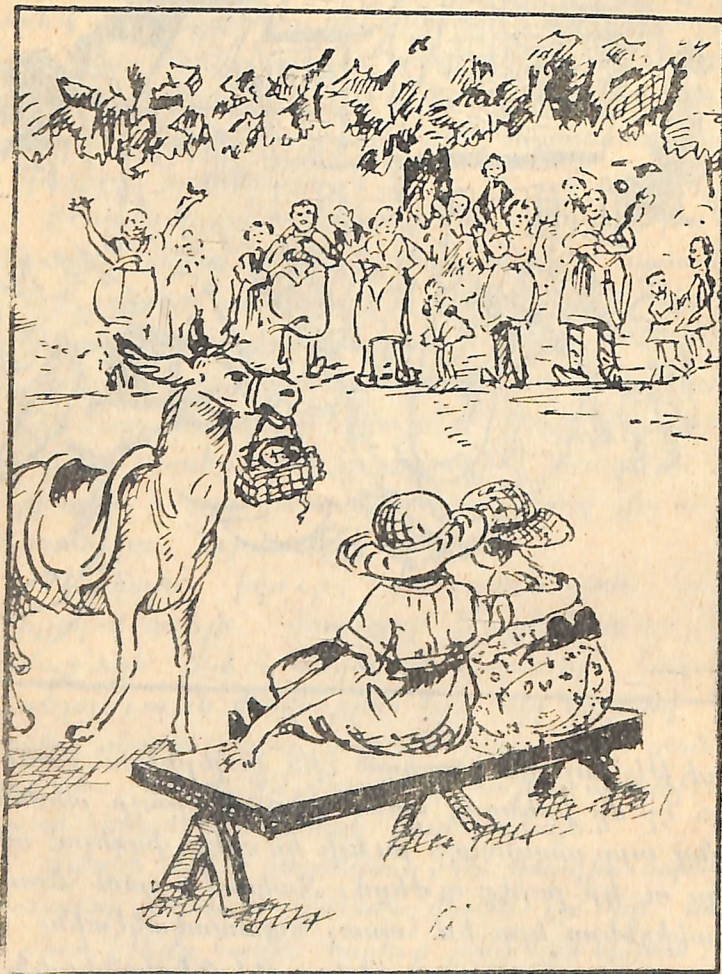
ներով թէ ինչպէս կատղած էին ընկերներս՝ անձանօթ խեղճ էշ մը իրենցմէ առաջ անցած ըլլալը տեսնելով, անոնց այդ տագնապը աւելի կը սրէր վազելու ախորժակս ու կը լարէր ուժերս: Տակաւին շատ հեռու էին մրցակիցներս երբ ես հասայ նպատակակէտին:

Յոգնած և զողալով կը լսէի ներկաներուն ծափահարութիւնները՝ յաղթանակի երջանիկ յուզում մը

զգալով մէջս : Հպարտութիւնով մօտեցաւ քաղաքապետին՝ ընդունելու համար մրցանակը : Մայր-թրունչէ քովս եկաւ անմիջապէս և շոյեց զիս :

Չար մարդիկը հուզեցին ինձ տալ մրցանակը առարկելով թէ անձանօթ էշ մը չի կրնար իրաւունք ստանալ : Այն ատեն , ժամացոյցին և պարկին մօտե-նալով , ակռաներովս վեր վերցուցի և բարձի կնոջ ձեռ-

քին մէջ զրի . խեղճ կինը , վարանած , քաղաքապե-պետին որոշումին կ'սպասէր :

Իմ այս վերջին շարժումս տեսնելով ամբողջ սկսաւ ծափահարել : Այն ատեն , — «Ընկերներ , ըսաւ ծաղրանքով քաղաքապետը , դէպի երկու երիտասարդ-ներուն նայելով , կը կարծեմ թէ մեր էշերէն ամէնէն էշը այս կնոջ էշը չէ , այլ ...

— Պռալօ , պրալօ , պարոն քաղաքապետ , գոչե-ցին ամէն կողմէ :

Բոլորն ալ սկսան խնդալ , բացի այն երկու տը-ղոցմէն որոնք բռնեցին ցուցնելով հեռացան՝ բար-կացած :

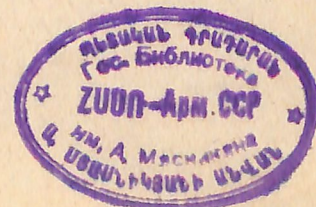
Շիտակը ըսելով , ինձ զուարճութիւն հպատա-ռեցին քաղաքապետին գովասանքները որոնցմով ինձ հաւասար կը նկատէր իմ երկու թշնամիներս . իշու վարձատրութենէս զրկուած էի ես , նոյնիսկ Մայր-թր-ունչէն , ժամացոյցն ու հարիւր երեսուն և հինգ ֆրանքը տեսնելուն պէս՝ մտքէն անգամ չանցուց գո-նէ ափ մը վարսակ տալ ինձ , նոյնիսկ զիս երեսի վրայ ձգելով մեկնեցաւ բազմութեան հետ :

Բ Ա Ր Ի Տ Է Ր Ս

Մարգագետնին վրայ միս մինակս կեցած էի տրառւմ տխուր . երբեմն անցնող տղաք ինձ մօտե-նալով կը նեղէին զիս պոչէս քաշելով : Կը մտածէի թէ մարդոցմէ աւելի բարի և լաւ են էշերը , երբ յան-կարճ հինգ տարեկան տղեկ մը իր թաթիկները վրաս քսելով սկսաւ շոյել զիս ու խօսիլ :

— Խեղճ կենդանի , ապերախտ գտնուեցան քեզի հանդէպ , եկուր մեծ մայրիկիս տանիմ , ան շատ լաւ կը խնամէ և կը սնուցանէ քեզ » :

Այդ փոքրիկը ժազ անունով ինը տարեկան եղբայր մըն ալ ունէր , ժազը վրաս նստեցնելով ու-զեցին մեծ մօրերուն տանիլ զիս , և որովհետեւ չէի ուզեր քալել , ծառան փայտը վերցուց ինձ զարնելու

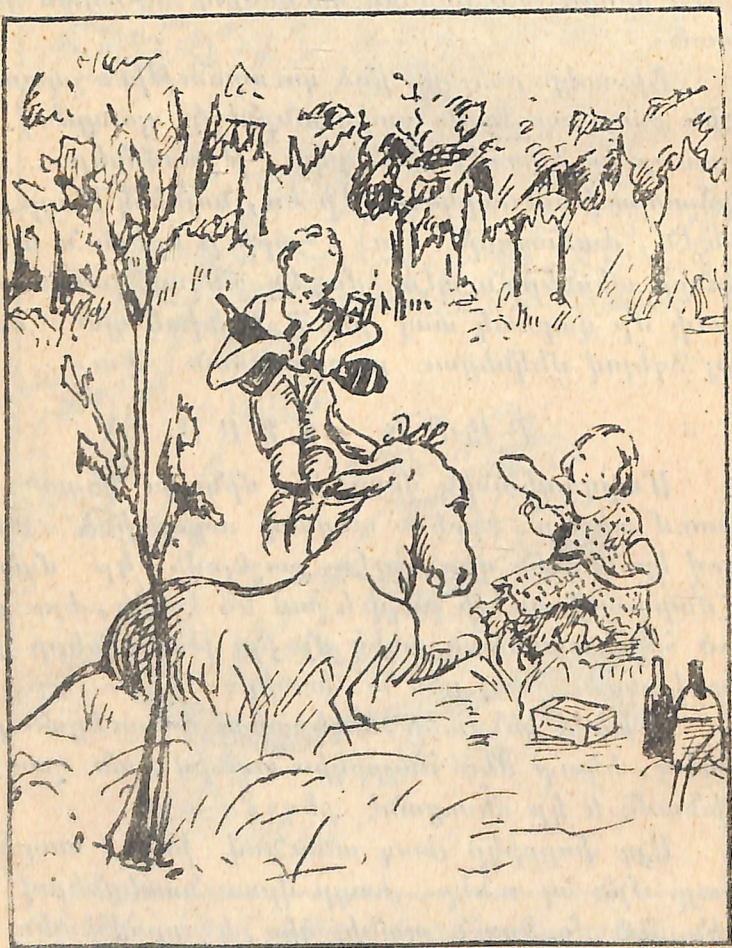

համար, բայց ժազը արգիլեց զայն և կամացուկ մը բերանը ականջիս մօտեցնելով ըսաւ:

— Պզտիկ, սիրուն Գաղիշօնս, շատ կը խնդրեմ որ քալես»: այս անուշիկ տղուն աղաչական ձայնը ազդեց ինձ, որով սկսայ քալել:

— «Կը տեսնե՞ս, ինչպէս հասկցաւ ըսածս, անուշութիւնով աւելի կարելի է ներգործել քան խստութիւնով» ըսելով, առջեւս ինկած զիս կ'առաջնորդէր տուն:

Երբ զղեակնին հասանք, անմիջապէս մեծ մօրը քով վաղեց ժազ և զայն քաշքշելով բերաւ մօտս:

— «Նայէ՛, մեծ մայր, աղուորիկ է՞ մը, նայէ՛, ի՞նչ անուշիկ է, և կը սիրէ զիս»:

— «Իսկապէս որ սիրուն է՞ մըն է, ըսաւ մեծ մայրը, խելօք ալ կ'երեւի»: Եւ մօտենալով շոյեց ափանջներս, յետոյ ձեռքը խոթեց բերանս, փորձելու համար թէ պիտի խածնե՞մ արդեօք, բայց ես ոչ ձեռքը խածի և ոչ ալ անքաղաքավար ո՛րեւէ շարժում կատարեցի: Ժազ աճապարեց անմիջապէս ըսել մեծ մայրիկին թէ «պիտի պահենք, այնպէս չէ»:

— «Այո, սիրելի դուակներս, հաւաստեց մեծ մայրիկը, թէեւ մեզի չպատկանիր ան, բայց քանի որ անտէր է մնացած, պարտաւոր ենք ներս առնել և խնամել զայն»: Այսպէս զանազան գովեստներով և անուշ խօսքերով առաջնորդեցին զիս գէպի ախոռ:

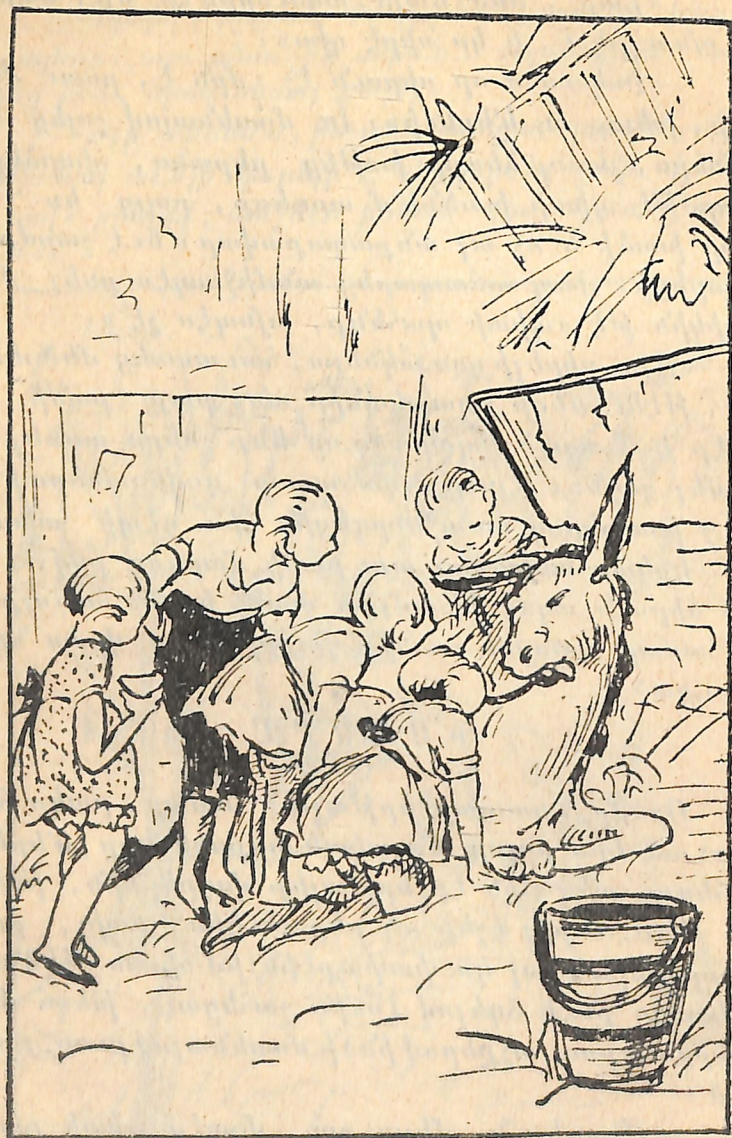
Երկար ապրեցայ այդ բարի մարդոց քով, անոնց սիրուն տղոց խնամքին տակ, և մեծ հաճոյք էր ինձ համար պտոյտի տանիլ փոքրիկները՝ վրաս նրստեցուցած:

Գ Ո Ղ Ե Ր Ը

Օր մը, պտոյտի երթալու համար, բակը հաւաքուած էին բոլոր ազգական փոքրիկները, կ'երեւի թէ հեռու տեղ մըն էր երթալիք վայրերնին, ինձմէ դատ թէեւ ուրիշ էշեր ալ բերած էին քովս, բայց տղաքը բոլորն ալ կը փափաքէին իմ վրաս հեծնել, վերջապէս քուէ ձգելով Լուին շահեցաւ. խեղճ ժազը արցունքոտ աչքերով ինձի մօտենալով ըսաւ յուզուած:

— «Գաղիշօ՛ն, միշտ քու մօտէդ պիտի քալեմ ես, բայց նայէ որ շատ չի վազես որպէսզի ետ չի մնամ ես»:

Լուին վրաս ելած ասեն, ժազ պատուիրեց անոր որ չըլլայ թէ փայտ դարնէ ինծի,—«խօսքով ըսէ և ան կը հասկնայ» ըսելով:

Որոշուած տեղը համեմելով, ամէնքը իջան իրենց էշերէն և ծնողքը աղոց ձեռքերէն բռնած ուղղուեցաւ գէպի մօտակայ փանքին աւերակները: Շատ գէշ համբաւ ունէր այդ տեղը, կ'ըսէին թէ գէշ ոգիներ կը բնակին այդ աւերակներուն մէջ:

Ես ալ քիչ մը հեռանալով, հանգստանալու համար ելայ բարձրաւանդակի մը վրայ ուրկէ կրնայի տեսնել բոլոր շրջականները: Քիչ մը վերջ, ստորերկրեայ տեղերէ ձայներ իմանալով ականջներս լարեցի և մտիկ ըրի ուշադրութիւնով:

Շատ շանցած, մացառներէն դուրս ելած մարդու գլուխ մը նշմարեցի... որ,

—«Բնաւ մարդ չի կայ»... կ'ըսէր, չորս կողմը դիտելով: «Մարդ, մարդասանք չի կայ, կրնաք յառաջանալ, ընկերներ, և ամէն մէկդ մէյմէկ էշ փախցընել»:

Տասներկու հոգի դուրս ելան նոյն տեղէն, ցած ձայնով խօսելով.—«Եթէ էշերը փախին, ետեւնուն մի վազէք: Շուտ և առանց աղմուկի, այս է աղգանիշը»:

Եւ բոլոր էշերը ձայն ձայն չհանած փախցուցին մացառներուն քովէն:

Կը մտածէի թէ այս է եղեր ուրեմն, ժողովուրդը սարսափի մատնող ստորերկրեայ խորհրդաւոր աղմուկը. գէշ ոգիներ ըսուածը գողերու խումբ մըն է եղեր՝ պահուրտած թաքստոցներու մէջ:

Միտքս զրի մարդոց յայտնել կերպով մը այս գողերուն գոյութիւնը, և բռնել տալ զանոնք:

Բարձրաւանդակիս վրայ ամրացած մնացի մինչեւ որ իմացայ ձայները տէրերուս և պղտիկներուն:

որոնք կը փնտուէին իրենց էշերը: Վաղեցի որպէսզի արգիլեմ զանոնք մացառներու մօտենալէ:

—«Ահա Գաղիշօնը հոս է, բայց ո՞ւր են միւս էշերը»:

Երբ միւս էշերը փնտուելու համար ուղեցին զէպի մացառները յառաջանալ, ես ամէն ջանք ի գործ դրի զանոնք հեռացնելու անկէ, որպէսզի վտանգի մէջ չիյնան: Այն ատեն Լուիին հայրիկը, շարժումներէս գուշակելով վտանգը՝ ըսաւ.

—«Ուշագրութիւն ըրէք, Գաղիշօնին այս ձեւերը տարօրինակ և իմաստալից են, գիտէ՞ք թէ ինչեր պատմուած է այս կենդանիին խելացիութեանը մասին, լաւ է իրմէ խրատուելով ետ դառնանք շուտով»: Տղաքը փոխն ի փոխ վրաս հեծցնելով վերադարձանք զգետի:

Երբ տուն եկանք, երեք մեծ մարդիկը մեծ մօրը պատմեցին պատահածը և յետոյ գացին իմաց տալու ոստիկանութեան:

ԳԵՏՆԱՓՈՐ ԹԱՔՍՏՈՑՆԵՐԸ

Հազիւ աւարտած էինք իրիկուան ընթրիքը երբ ոստիկանները տէրերու ընկերակցութիւնով, եկան հրաման ուզել տիրուհիէս որ զիս ալ մէկտեղ տանին զէպքին վայրը:

—«Այս կենդանին մեզի շատ օգտակար կ'ըլլայ ըսին, ասիկայ սովորական էշերէն չէ, մինչեւ հիմակ անանկ դժուար գործեր է ըրած որոնց վրայ կարելի չէ չհիանալ:

—Կրնաք տանիլ, ըսաւ մեծ մայրը, բայց շատ չյոգնեցնէք խեղճ կենդանին, որովհետեւ առտուրն է ի վեր գործածուած և յոգնած է արդէն:

Խուժիին առաջը իյնալով սկսայ յառաջանալ զէպի վանքին աւերակները: Ես կը կարծէի թէ ոս-

տիկանները խիտտ և բիրտ մարդիկ են առհասարակ, բայց քաղաքավար և անոյշ են շատերուն նման:

Մայրամուտին հասանք վանք, և երբ աւերակներուն կը մօտենայինք, հրամանատարը պատուիրեց միւսներուն որ հետեւին իմ շարժումներուն, արդէն ձիաւորները իրենց ձիերը թողած էին մօտակայ գիւղ մը որպէսզի մեզի արգելք չըլլան այդ ձիերը:

Այն ատեն, ես խիտտ զգուշ կերպով, մացառներուն եղերքէն քալելով յառաջացայ մինչեւ մուտքին բերանը ուրկից գողերուն երեսն ու մօտեցրէ տեսած էի առտուն: Ոստիկանները կռահելով միտքս՝ զիրք բռնեցին պատին երկայնքը. վիզս զէպի մուտքը երկնցնելով, բոլոր ձայնով, սկսայ զուլ, և անմիջապէս պատասխանեցին ինձ ներսը փակուած ընկերներս՝ իրենք ալ ձգելով իրենց անդուստլ զօրնչիւնները:

Անմիջապէս յառաջացայ զէպի ոստիկանները և պոչի շարժումներովս հասկցնելով վերադարձայ նորէն մուտքին բերանը, կրկին սկսայ զուլ, բայց այս անգամ պատասխան չլսելէս հասկցայ թէ գողերը անպայման քարեր կախած էին էշերուն պոչերէն որպէսզի անոնք չկրնան զուլ: Գիտէք արդէն թէ մենք էշերս պոչերնիս վեր կը տնկենք զուցած ատեննիս, և երբ ուժ մը ճնշած է պոչերնիս՝ չենք կրնար զուլ:

Ես յամառ կերպով կ'սպասէի մուտքին քովը մինչեւ որ նշմարեցի գլխու մը դուրս ելնելը մացառներէն. գողը, ուշագրութիւնով չորս կողմը գիտել և մէկը շտեմնելէ վերջ ըսաւ ընկերներուն.—«Այս առտուան այն անպիտանն է որ ձեռք չանցաւ, հիմա ոտքովը եկեր է որ ընկերներուն քովը երթայ»:

Բայց երբ եկաւ զիս բռնելու, հեռացայ երկու-

քայլ, ետեւէս եկաւ, նորէն հեռացայ և այսպէս կամաց կամաց ոստիկաններուն քով բերի: Արդէն ծուղակը ձգած էի զայն, ոստիկանները գողին վրայ նետուելով գոցեցին անոր բերանը անմիջապէս՝ թոյլ չտալով որ իր ընկերներուն ձայնելու միջոց ունենայ. յետոյ լաւ մը կապելով ձգեցին գետին: Նորէն մօտենալով որջին զուացի, որպէսզի երկրորդ մըն ալ որսամ:

Իրաւ ալ ուրիշ գլուխ մըն ալ դուրս ելնելով կամաց կամաց մօտեցաւ ինծի և ճիշդ առաջինին պէս արժանացաւ նոյն բաղդին: Այս ձեւով հեղհեռէ վեց գողեր բռնուելով կաշկանդուեցան՝ բերաններն գոց:

Վեցերորդէն յետոյ կ'երեւի թէ ներսը մնացած ընկերները՝ գողերու չվերադառնալէն կասկածելով չուղեցին վտանգի դնել իրենց կեանքը և մնացին իրենց որջին մէջ:

Գիշերը յառաջացած ըլլալով, հրամանատարը կառքին մէջ դնելով վեց հատ շղթայակապ գողերը կեդրոն զրկեց զանոնք՝ նոր ոստիկան ուժեր բերելու պատուէր տալով իր ընկերոջ, յետոյ մնացած ոստիկանները երկու մասի բաժնելով մէկ խումբը կեցուց գողերու որջին բերանը, իսկ միւսը՝ վանքին դրան առջեւը, զիս ալ լաւ մը շոյել և սիրելէ վերջ թոյլ տուաւ որ շարժիմ ուզած եղանակովս. ոստիկաններէն մին հիանալով իմաստութեանս վրայ կ'ըսէր ընկերներուն թէ—«Եթէ էշ չըլլար, խաչ պատուանշանին կ'արժանանար»:

Մինչդեռ միւս ընկերը կը պատասխանէր ծաղրանքով թէ արդէն կոնակին վրայ խաչ մը ունի ան:

— Բայց չե՞ս գիտեր թէ այդ խաչը տրուած է անոնց ի վարձ այն ծառայութեան որով անոնցմէ

մէկը իր կոնակին վրայ առնելով Յիսուսը Երուսաղէմի տաճարը տարաւ զայն:

— Կը բաւէ՞, մի վիճաբանիք, չէ՞ք տեսներ, Գաղիշօնը սկսաւ տնկել ականջները, ըսաւ հրամանատարը:

Իսկապէս քիչ վերջ, սարսափելի աղմուկներ սկսան լսուիլ կամարին կողմէն, կրակի ճարձատուով և խեղդուող մարդերու ձայներ էին: Ոստիկանները չկրցան հասկնալ իրողութիւնը: Կրակի թանձր մուխեր սկսան բարձրանալ վանքին պատերէն, մուխերուն յաջորդեցին բոցեր, և երբ ինքզինքնուս եկանք տեսանք որ բոցերը գրկեր են ամբողջ վանքը:

— «Մառանը կրակի տուին որպէսզի դռնէն փախին, ըսաւ հրամանատարը:

— Վազենք, կրակը մարենք, տե՛ղակալ,

— Աւելի լաւ է հսկէք դուրս ելնելիք անցքերուն վրայ, որպէսզի կրակէք անմիջապէս երբ դուրս ելնեն գողերը, պատուիրեց հրամանատարը: Իրաւ ալ գողերը անցքերէն դուրս փախչիլ ուղեւոր հանդիպեցան ոստիկաններուն կրակին և ամէնքն ալ ձեռք ինկան՝ ոմանք մեռած ոմանք ալ վիրաւոր:

Կուռի պահուն մարած էր կրակը: Բռնուած գողերը կառքի մէջ դրուեցան քաղաք տարուելու համար, իսկ ես ոստիկաններուն հետ մտայ վանքին մատուոյ, ուրկից երկար նկուղներէ անցնելէ յետոյ հասանք էշերուն բանտարկուած տեղը:

Այս դժբաղդ էշերուն պոչերէն կապուած քարերը քակելնուս պէս սկսան զուալ խեղճ կենդանիները, թնդացնելով ստորերկրեայ որջը և ձանձրացնելով հրամանատարը որ կ'ըսէր քիթն ու բերանը դժգոհութեան ծամածուծութիւնով այլանդակած— «Լուծիւն»:

— Ներեցէ՛ք, պարոն հրամանատար, Գաղի-

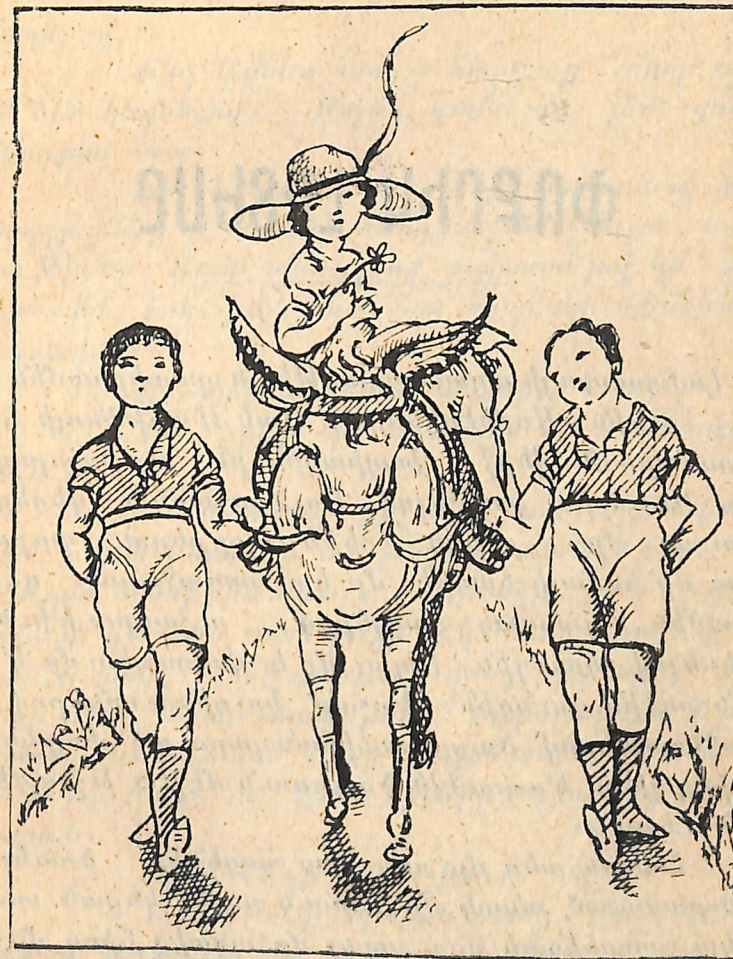
շնին շնորհակալութիւն կը յայտնեն, ըստ ստի-
կաններէն մէկը :

Ես շարունակ կ'առաջնորդէի զանոնք սո-
րերկրեայ սենեակները, որոնցմէ մէկուն մէջ գող-
ցուած առարկաներ և ուտելիքներ կային, միւսին
մէջ՝ փախցուած մարդիկ՝ շղթայակապ : Այդ խեղճ
մարդիկը կը ծառայեցնեն եղեր իրենց, ոմանց խո-
հարարութիւն, ոմանց լուացարարութիւն և ոմանց
ալ զանազան աշխատանք ընել տալով : Անոնք կա-
տարեալ գերիներ էին երկու երեք տարիներէ ի վեր
հոն բերուած ու բռնադատուած :

Յետոյ հասկցանք որ այս զժբաղձները այն
դրօտաշրջիկներն են եղեր, որոնք մէկ երկու տարի
սուալ աւերակները այցելելու գալով անհետացած
էին բոլորովին : Տասնէշորս հոգի են եղեր, բայց ի-
րենցմէ երեք հատը հիւանդ ըլլալուն համար գողերը
մորթեր են զանոնք իրենց ընկերներու աչքին առ-
ջեւ :

Ազատեցան այս անբաղձները, գողերու սրջը
մաքրուեցաւ, շարագործները պատժուեցան, այդ
կողմի խեղճ ժողովուրդն ալ ազատեցաւ ասպապ
փտանգներէ :

Գալով ինծի, ամէն մարդ զմայլելով տաղան-
դիս վրայ կը գովէր զիս՝ տարփողելով հոշակա ու
անուշա :

ՓՈՔՐԻԿ ԼՐՏԵՍԸ

Լուսավարտայի ազատագրութեան պատերազմին ա-
տեն, 1859ին, Սօլֆերինոյի և Սան Մարթինոյի ճա-
կատամարտէն վերջ, Գաղիացիներն ու Իտալացի-
ները՝ Աւստրիոյ յաղթելով, Յունիս ամսու գեղեցիկ
առաւօտ մը, առոյգ հեծերազօրքերու փոքրիկ
փաշտ մը՝ ամայի ճամբէ մը կը յառաջանար դէպի
թշնամին, գանգաղ քայլերով, ուշադրութիւնով
լրտեսելով չորս զին։ Սպայ մը և յիսնապետ մը կ'ա-
ռաջնորդէին գունդին։ Վաշտը՝ իր զինուորներով և
առաջնորդներով՝ ծայր աստիճան լարուած՝ փայրկեա-
նէ փայրկեան կ'սպասէին ծառերուն մէջէն թշնամիին
տեսնուելուն։

Հասան տեղ մը ուր կար հացենիի ծառերով
շրջապատուած տնակ մը, որուն առջեւ կեցած տա-
ներկու տարեկանի մօտ տղայ մը պզտիկ ճիւղ մը կը
տաշէր զմեկիով, իրեն համար գաւաղան մը շինելու
դիտաւորութիւնով։ Մարդ չկար տնակին մէջ, որուն
պատուհանէն դուրս ձգուած եռագոյն դրօշ մը կը
ծածանէր։ Տանը բնակիչները Աւստրիացիներու վա-
խէն ձգած փախած էին արդէն։ Պատանին՝ հեծերա-

զօրքը տեսածին պէս, գաւաղանը մէկդի նետելով
հանեց գլխարկը և բարեւի կեցաւ յարգալիւր կեց-
ուածքով։ Գեղեցիկ տղայ մըն էր, վառվռուն դէմ-
քով, մեծ ու կապոյտ աչքերով, երկայն, խարտեաշ
մազերով։

— Ի՞նչ կ'ընես հոս, — հարցուց անոր սպան,
իր ձին կեցնելով։ — Ինչո՞ւ դուն ալ չես փախած
ծնողքիդ հետ։

— Ես ծնողք չունիմ, — պատասխանեց տղան,
բաղդը ինծի չէ տուած ծնողքս ճանհալու երջան-
կութիւնը։ Ասոր անոր քով աշխատելով կը կերա-
կրուիմ, իսկ հիմա եկայ հոս որպէսզի տեսնեմ պա-
տերազմը։

— Աւստրիացիներու անցնիլը տեսա՞ր։

— Ո՛չ, երեք օրէ այստեղն եմ և անոնք չան-
ցան ասկից։

Սպան մտածեց քիչ մը. յետոյ ձիէն վար ի-
ջաւ և զինուորները հոն թողլով՝ տունէն ներս մտաւ
և ելաւ տանիքին վրայ...։ Տնակը ցած ըլլալուն
համար դաշտին շատ փոքր մէկ մասը միայն կը տես-
նուէր անկէ։ — Ծառերուն վրայ ելնելու է՝ ըսելով
վար իջաւ սպան տանիքէն։ Բարձրաբերձ և բարակ
կաղնի մը կար հոն մօտը, կալին առջեւ։ Սպան փոխ
ի փոխը ծառն ու զինուորները դիտելով հարցուց
տղուն։

— Աչքդ սո՞ւր է, աշխոյժ տղաս։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն սպայ, միոն մը հեռուն
թուշող թուշունն իսկ չկրնար փախիլ աչքէս։

— Այն կաղնիին զագաթը կրնա՞ս ելնել։

— Կէս վայրկեանէն՝ վերը, ծառին ծայրը կը
տեսնէք զիս։

— Կրնա՞ս ըսել ինծի ինչ որ տեսնես վերէն,
թէ արդեօք այն կողմը աւստրիացի զինուոր, ձիեր,

փոշիի ամպ կամ հրացանի փայլ կը տեսնուի՞ն :

— Ինչո՞ւ պիտի չկրնամ :

— Ի՞նչ կ'ուզես այդ ծառայութեանդ փոխա-
րէն :

— Եթէ գերմանացիներ գային , ոչ մէկ գինով
յանձն չէի առներ քայլ փոխել , բայց մերիններուն
համար կ'ընեմ ամէն հնարաւոր գործ : Ես Լոմպար-
տացի եմ , պարո՞ն :

— Լաւ : Վեր ելիր ուրեմն :

Տղան կօշիկները հանեց , տաբատին կապը սեղ-
մեց և գլխարկը խոտերուն մէջ նետելով շուլլուե-
ցաւ կաղնիէն վեր : Վայրկեան մը յետոյ տղան ծա-
ռին վերերն էր արդէն , բունին փաթթուած , սրունք-
ները տերեւներուն մէջ , բայց իրանը ազատ : Այդ-
քան բարձրէն հազիւ կը նշմարուէր արեւուն տակ
ոսկիի պէս փայլող անոր խարտեաշ գլուխը , մարմի-
նը փոքրցած կորած էր արդէն :

— Ուղղակի հեռուն նայէ , պոռաց սպան :

Տղան , աւելի լաւ տեսնելու համար , աջ ձեռ-
քը ծառէն բաժնելով ճակտին դրաւ , և յետոյ վարի
սպային ուղղուելով և ձեռքը խողովակաձեւ բերնին
դրած ձայնեց վերէն .— Երկու ձիաւոր ճերմակ ճամ-
բուն վրայ :

— Ո՞րչափ հեռու է ասկից :

— Կէս մղոն :

— Կը շարժի՞ն :

— Կեցեր են :

Յետոյ աջ կողմը դիտելով տղան՝ նորէն ձայ-
նեց .— Գերեզմանատան մօտ , ծառերուն մէջ , սու-
իններու պէս շողշողացող բաներ կը տեսնուին :

— Մարդ կը տեսնե՞ս :

— Ո՛չ : Յորեններուն մէջ պահոււրտած ըլլա-
լու են :

Այս ըսպէին գնդակի մը սոյլը անցնելով բարձր
օդին մէջէն , գնաց մարեցաւ տնակին ետեւ :

— Շո՛ւտ , իջի՛ր , տղայ , գոչեց սպան : — Տե-
սած են քեզ : Ուրիշ քան չեմ ուզեր : Վար իջի՛ր :

— Ես չեմ վախնար , — պատասխանեց տղան :

— Իջի՛ր... — կրկնեց սպան , — ուրիշ ի՞նչ կը
տեսնես ձախակողմը :

Տղան հազիւ գլուխը բարձրացուցած ձախա-
կողմը , ուրիշ աւելի սուր սուլում մը կտրեց օդը՝
աւելի ցածէն այս անգամ : Տղան ցնցուեցաւ բոյո-
ւովին , գնդակը քովէն էր անցած :

— Վար իջի՛ր , պոռաց սպան զայրոյթով :

— Կ'իջնեմ , կ'իջնեմ , պատասխանեց տղան
նայուածքը յարելով ձախակողմի ուղղութեան և
սրտատանելով , — Մատրան մը քով կարծես կը
տես... :

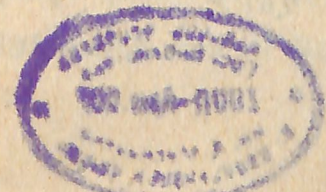
Երրորդ կատաղի սոյլ մը անցաւ բարձրէն և
գրեթէ նոյն ըսպէին տեսան տղուն վար գալը երբեմն
ճիւղերուն երբեմն ալ բունին զարնուելով և յետոյ
զահավիժեցաւ վար , գլխիվայր և բազուկները տա-
րածուած :

— Անէ՛ծք , — գոչեց սպան , վազելով :

Տղան գետին ինկաւ բերանքս ի վար և թե-
ւերը բացած մնաց անշարժ , արիւնի փտակ մը կը
հոսէր կուրծքին ձախ կողմէն :

Յիսնապետն ու երկու զինուորներ ձիէն վար
ցատկեցին , սպան շապիկը բանալով տեսաւ որ ձախ
թոքին մէջ էր մտած գնդակը : — Մեռած է բացա-
զանչեց՝ սպան : — Ո՛չ , կ'ապրի՛ , պատասխանեց յիս-
նապետը :

— Սրի և անվեհեր տղայ , ըսաւ սպան , ան-
գամ՝ մըն ալ հաւաքէ ինքզինքդ , զիւցա՛ղն զաւակ :
Եւ երբ թաշկինակը կուրծքին վրայ կը սեղմէր սպան ,
տղան մեղմիւ , աչքերը բանալով , նուաղուն նայուածք

մը պտտցուց չորս դին և նորէն գոցելով թարթիչները՝ գլուխը ձգեց վար... մեռած էր: Սպան գոյնը նետած պիշ պիշ դիտեց վայրկեան մը տղան, յետոյ անոր գլուխը տեղաւորելով ոտքի ելաւ, կրկին նայուածքը յառեց անոր՝ արտասանելով, — «Խեղճ տղայ, քաղցրիկ և հերոս զաւակ»:

Յետոյ տնակի պատուհանէն ծածանող եռագոյն դրօշը քաշելով, տարածեց զայն մեռած տղուն վրայ իբրեւ սուգի պատմութեան՝ միայն երեսը բաց ձգելով: Յիսնապետը հաւաքեց և մեռելին քով դրաւ կօշիկները, գլխարկը, քիչ առաջ տաշած գաւազանիկը և զըմելին:

Վայրկեան մը եւս լուռ դիտեցին զայն, յետոյ սպան յիսնապետին հրամայեց որ մեռելակառքը դըրկելով առնեն անոր մարմինը, և իբրեւ ճշմարիտ զինուոր՝ թաղեն զայն զինուորական պատիւով և պատերազմական շուքով:

Արեւը մարը մտնելու մօտ, բոլոր իտալական յառաջապահ գիծը կը յառաջանար դէպի թշնամին: Պատանիին մահուան գոյժը տարածուած էր արդէն ամբողջ վաշտին մէջ:

Առուակով մը եղերուած ճամբան մօտիկէն կ'անցնէր այն տունին, որուն քովը ցցուած կաղնիի ծառին տակ փռուած էր նահատակ տղուն անշունչ մարմինը ծածկուած եռագոյնով: Մեռելին քովէն զայն բարեւելու ատեն կը պոռային միաբերան.

— Կեցցես փոքրիկ Լոմպարտացի, փառք քեզ, հերոս պատանի, միասքարով, խարտեաշ մանուկ:

Մանուկը հոն խոտերուն մէջ կը քնանար՝ փաթթուած իր դրօշին մէջ, սպիտակ ու գրեթէ ժրպտուն զէմքով, կարծես իրեն համար ըսուածներն ու սրտագին արտայայտութիւնները իմանալով գոհ և երջանիկ եղած ըլլար, իր կեանքը իր Լոմպարտային նուիրած ըլլալուն համար:

ՎԵՐՉ

Մ Ե Ս Ր Ո Պ Ե Ա Ն

Ս.ԶԳԱՅԻՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

Հ Ի Մ Ն Ո Ւ Ա Ծ 1922

ՍՕՅԻՍ.—ՊՈԼԻԿԱՐԻՍ.

Ամբողջ պաշտաններու մէջ միակ զիշերթիկ հայ երկրորդական վարժարանն է, որ մասնաւորաբար այս տարի ազգային սեփականութիւն դառնալով կը կառավարուի յատուկ խնամակալութեամբ:

ՃԵՄԱՐԱՆԸ հաստատուած Սօֆիայի մօտ Բուխարստ արուստրճանին մէջ, ունի հիանալի օդ, զիշերթիկներու համար ամէն հանգստաւէտ պայմաններ, առատ սնունդ, մայրական խնամք, ծայրայեղ մաքրութիւն և հայեցի ու ընդհանուր կրթութիւն:

Արձանագրութիւնները կ'սկսին ՄԱՅԻՍԻՆ:

ՏԱՐԵԹՕՇԱԿ — լէվա 12000, վճարելի 4 մաս նաւթարով:

Արձանագրութեան, ազայոց և դրամի փոխադրութեան համար ամէն զիւրութիւն կը տրուի Պուքրէշի Ոժանդակ խնամակալութեան կողմէ.

B-dul Maria No. 8 București

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0377000

240

1940

„Մ Ա Ս Ի Ս“

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԻ ԼԷՅ 500,000

Պուրբէշ, B-dul Maria, Nr. 8

Ընկերութիւնս ամէն ամսու 15-ին և 30-ին հրապարակ կը հանէ մէյ մէկ գիրք 32 էջէ բաղկացեալ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է

- 1) Տէրն ու ծառան եւ ուրիշ պատմական քննք
- 2) Սասունցի Դաւիթ
- 3) Մըջիւնները
- 4) Լուսերեսն ու Վարդերեսը եւ Սաքարած Աղջիկը
- 5) Ուրախ Հնակարկատը եւ Ոսկիէ Աղջիկը
- 6) Մօրը համար
- 7) Իշու ժը յիշատակարանը

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ

- Տօրք Անգեղ
- Աւիւծի Տղան
- Արեգնաղան
- Ռէյնիկէ Ազուէսը
- Գրիմ եղբայրներու հէքեաթները ևն, ևն.

ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆԱԳՐԷՆ

Յօդ. 7. — Հրատարակել հայ տղոց և պատանիներու համար հայերէն գասազըքեր, գրական գործեր և հանդէսներ. տարածել հայ հասարակութեան խաւերուն մէջ արեւմտեան մշակոյթը, ինչպէս նաև ծանօթացնել օտարներուն հայ մշակոյթը:

Հաստատել յատուկ մրցանակ՝ ընկերութեան շահին մէկ մասովը, քաջալերելու համար արժէքաւոր գրական գործերը:

Տպարան „Ասորիա“

București, Tipografia „ASTORIA” Pictor Luchian No. 14 Tel. 4.3825